वडिलांच्या निधनानंतरही माझे शिक्षण
पुढे सुरू ठेवणाऱ्या
ती. आईस
व
ज्यांनी जीवनात खऱ्या अर्थानं मला उभं केलं,
त्या पूज्य गुरुवर्य किसन पवार (सर)
ह्यांना

सविनय अर्पण

प्रमाणपत्र

प्रमाणित करण्यात येते की, संजय भगवान बाबर ह्यांनी "उत्तम कांबळे ह्यांचे कादंबरीलेखन" ('श्राध्द' (१९८८) व 'अस्वस्थ नायक' (२०००) ह्या दोन कादंबऱ्यांच्या अनुषंगाने) ह्या विषयावरील प्रबंधिकेचे संशोधनकार्य माझ्या मार्गदर्शनाखाली केलेले आहे. प्रबंधिकालेखनात ज्या संदर्भसाहित्याचा आधार घेण्यात आलेला आहे, त्याचा आवश्यक तेथे यथोचित निर्देश केला आहे. प्रबंधिकेच्या अखेरीस आवश्यक त्या साधनांची सूची दिलेली आहे. श्री. बाबर संजय भगवान ह्यांनी ही प्रबंधिका स्वतंत्ररीत्या लिहिली असून ती इतर कोणत्याही विद्यापीठातील कोणत्याही अन्य परीक्षेसाठी सादर केलेली नाही.

सदर प्रबंधिका शिवाजी विद्यापीठाच्या मराठी विषयातील एम्. फिल्. पदवीसाठी सादर करण्यास माझी अनुमती आहे.

अविनाश सांगोलेकर

(डॉ. अविनाश सांगोलेकर)
मार्गदर्शक

स्थळ : कोल्हापूर.

दिनांक : 30-९-2005

प्रतिज्ञापत्र

"उत्तम कांबळे ह्यांचे कादंबरीलेखन" ('श्राध्द' (१९८८) व 'अस्वस्थ नायक' (२०००) ह्या दोन कादंबऱ्यांच्या अनुषंगाने) ह्या विषयावरील सदरची प्रबंधिका मी शिवाजी विद्यापीठाच्या एम्. फिल्. (मराठी) पदवी परीक्षेसाठी लिहिली आहे.

ही प्रबंधिका अथवा तिचा कोणताही भाग मी अन्यत्र कोठेही कोणत्याही परीक्षेसाठी सादर केलेला नाही.

(संजय भगवान बाबर)
संशोधक

दिनांक : 30/6/2005

ऋणनिर्देश

शिवाजी विद्यापीठाच्या एम्. फिल्. (मराठी) ह्या पदवीसाठी ''उत्तम कांबळे ह्यांचे कादंबरीलेखन'' ('श्राध्द' (१९८१) व 'अस्वस्थ नायक' (२०००) ह्या दोन कादंबऱ्यांच्या अनुषंगाने) ही प्रबंधिका तयार करत असताना माझ्या अभ्यासाला दिशा देण्याच्या कामी ज्या ज्या व्यक्तींचे मार्गदर्शन व सहकार्य मिळाले, त्या सर्वांचा मी अत्यंत ऋणी आहे.

माझे मार्गदर्शक गुरुवर्य डॉ. अविनाश सांगोलेकर (सर) ह्यांचे अत्यंत मोलाचे मार्गदर्शन मला लाभले. त्यांनी केलेल्या योग्य मार्गदर्शनामुळेच ही प्रबंधिका मी वेळेत पूर्ण करू शकलो. त्यांचे आभार मानणे शब्दातीत आहे. त्यांच्या ऋणात राहण्यातच मला आनंद वाटतो. त्यांच्या सुविद्य पत्नी सौ. नीता सांगोलेकर ह्यांचे वात्सल्यप्रेम मला लाभले, ही गोष्ट विसरणे अशक्य आहे.

शिवाजी विद्यापीठाचे मराठी विभागप्रमुख डॉ. कृष्णा किरवले त्यांचे अन्य सहकारी डॉ. विश्वनाथ शिंदे, डॉ. रवींद्र ठाकूर, हिमांशू स्मार्त, विभागातील कनिष्ठ लिपिक विनय पाटील, सेवक सतीश कुसुंबे (मामा) ह्यांनी वेळोवेळी योग्य ते सहकार्य केले. त्यांचेही ऋण व्यक्त करतो.

मराठी विभागातील गुरुवर्य डॉ. रवींद्र ठाकूर (सर) व मानसबंधू बंडूदादा ह्यांनी मला वेळेत कादंबऱ्या उपलब्ध करून दिल्या. मानसभागिनी बेबी घाडगे हिने सुरूवातीचे आर्थिक सहकार्य करण्याची तयारी दर्शविली. चारूशीला चव्हाण (काळी) हिच्या शुभेच्छा आणि जयश्री नवले हिने नेहमी माझ्यात एक भावी प्राध्यापक पाहिला व त्या दृष्टीने तिने दिलेल्या शुभेच्छा, प्रोत्साहन व केलेला सततचा आग्रह ह्यामुळेच एम्. फिल्. चे संशोधन माझ्या हातून पूर्ण होऊ शकले. ह्यांचे ऋण व्यक्त करण्यापेक्षा त्यांच्या ऋणातच राहणे मी स्वीकारतो.

'डॉ. अप्पासाहेब पवार विद्यार्थीभवन'ला मिळालेला प्रवेश हा एक माझ्या जीवनातील सुवर्णक्षण आहे. 'विद्यार्थीभवन'चे रेक्टर डॉ. डी. टी. शिर्के (सर) चीफरेक्टर अनुसे (सर), नेहमी आपलेपणा जोपासणारे चंद्रकांत भोसले (सर) (भौतिकशास्त्र विभाग), ॲफिलेशन विभागाचे मिलिंद भोसले (सर), सांगोला महाविद्यालयाचे माजी प्राचार्य डॉ. मानसिंगराव जगताप

(सर) आणि 'विद्यार्थीभवन' चा कालावधी संपल्यानंतर कोल्हापूरमध्ये माझी पुढील सोय करणारे 'जे का रंजले गांजले। त्यासि म्हणे जो आपुले। तोचि साधू ओळखावा, देव तेथेचि जाणावा।' ह्या संत तुकारामांच्या उक्तीप्रमाणे मला आधार देणारे बापू (महादेव बाड, किसान टायर्स, कोल्हापूर) ह्यांचाही मी ऋणी आहे.

मला नेहमी योग्य मार्गदर्शन करणारे सांगोले येथील विज्ञान महाविद्यालयातील माझे गुरुवर्य किसन पवार (सर), सतत माया करणारे किसन माने (सर), अल्पसा सहवास लाभलेले दीपक रिटे (सर), 'माझ्या मऱ्हाठाची बोलु कौतुके। परि अमृतातेही पैजा जिंके' ही 'ज्ञानेश्वरी' तील ओवी आम्हाला (राजश्री ढगे, ताई देशमुख, सुभाष चौगुले व मी) ऐकवून प्रोत्साहन दिल्याशिवाय ज्यांनी स्वतःच्या वर्गात प्रवेश केला नाही ते गुरुवर्य तानाजी फुलारी (सर), माझे नेहमी कोडकौतुक करणारे आणि पाठीवर नेहमी शाबासकीचा हात ठेवणारे काकासाहेब घाडगे (सर), मला एम्. फिल्. ला प्रवेश मिळाल्याचे ऐकून ज्यांना आनंद वाटला, ते दिलीप कसबे (सर), राजू लाटणे (सर), पांडुरंग रूपनर (सर), ग्रंथपाल हेगडे (सर) ह्यांचाही मी अत्यंत ऋणी आहे. मंगळवेढ्याचे अरूण शिंदे (सर), सोलापूरचे तानाजी देशमुख (सर) ह्यांच्याविषयी मी कृतज्ञता व्यक्त करतो.

तसेच माझी तीर्थरूप आई, माझ्या तीर्थस्वरूप काकी (नंदादेवी), माझी आजी सौ. ताई. आजोबा अण्णा (तांदुळवाडी), माझ्या बहिणीचे सासरे कै. दादा (सोपानराव वडेवाले, अहमदनगर) ह्यांचे आशीर्वाद सदैव पाठीशी असल्याने आणि माझ्या दोघी बहिणी सौ. दमूताई व सौ. सुरेखा, दोघे दाजी दिलीप व अनिल ह्यांच्या वारंवार मिळालेल्या प्रोत्साहानाने हे कार्य मी पार पाडू शकलो.

माझे रूमपार्टनर यल्लाप्पा पाटील, रमेश शिंदे, दत्ता हिवरे, विद्यापीठातील मित्र अशोक मरळे, सदाशिव पाटील, अप्पा पाटील, प्रकाश देशिंगे, मोहन भाटले, अर्जुन माळी, युवराज मुळये, राजाराम भोसले, रमजान मुजावर, तानाजी हवलदार, किशोर भंडारे, राजेंद्र धायगुडे, मालोजी जगताप, किशोर गडहिरे, आबा पगारे, गजानन अपिने (दादा), मैत्रिणी सीमा पाटील, रेखा पसाले, पवित्रा रेपे, रोहिणी तातुगडे, वर्षा भोसले, शीतल स्वामी, नीता डोंगरे व वर्षा शिंदे ह्यांनी मला नेहमी कामाबद्दल विचारणा केल्याने मी हे काम वेळेत करू शकलो.

शिवाजी विद्यापीठाच्या बॅ. बाळासाहेब खर्डेकर ग्रंथालयातील मिळालेल्या पुस्तकांमुळे मी हे काम पूर्ण करू शकलो. ह्या ग्रंथालयाचे ग्रंथपाल व सर्व कर्मचारीवर्ग त्यांचाही मी आभारी आहे.

शेवटी अत्यंत कमी वेळ असताना वेळेत टायपिंग करून दिल्याबद्दल पेंटागॉन कॉम्पयुटरचे अल्ताफ मोमीन ह्यांचा मी मनःपूर्वक आभारी आहे.

(संजय भगवान बाबर)
संशोधक

अनुक्रमणिका

अनुक्रमणिका

प्रकरण	प्रकरणाचे नाव	पृष्ठ क्रमांक
१.	उपोद्घात	१ - ५
२.	मराठी कादंबरीवाङ्मयाची वाटचाल आणि तिच्यातील दलित कादंबरीकारांचे योगदान	६ - १४
३.	उत्तम कांबळे ह्यांच्या कादंबऱ्यांमधील अनुभवविश्व	१५ - ७४
४.	उत्तम कांबळे ह्यांच्या कादंबऱ्यांमधील व्यक्तिरेखा	७५ - १०४
५.	उत्तम कांबळे ह्यांच्या कादंबऱ्यांमधील वातावरणनिर्मिती व भाषाशैली	१०५ - १२१
६.	उत्तम कांबळे ह्यांचे मराठी कादंबरीवाङ्मयातील स्थान	१२२ - १३०
७.	उपसंहार	१३१ - १३२
☞	परिशिष्टे	१३३ - १३८
☞	संदर्भसूची	१३९ - १४०